

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 19.02. 2021. године донета је одлука о избору комисије за оцену и одбрану докторске дисертације под насловом **„Карактеристике личности и коришћење интернета као чиниоци ставова и доношења одлуке о каријерном напредовању у војном окружењу“**, коју је написала и предала у планираном року докторанд АНА ВУЛИЋ. Комисија је прегледала и оценила докторску дисертацију, и на основу тога подноси следећи:

ИЗВЕШТАЈ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основне информације о кандидату и дисертацији

Ана Вулић (девојачко презиме: Кнол) је рођена 1965. године у Крушевцу, где је завршила основну и средњу школу. За постигнути одличан успех у школи носилац је дипломе „Вук Караџић“. По завршетку средње школе уписала је студије психологије на Филозофском факултету у Београду, где је дипломирала 1988. године. Од 1990. године запослена је у Школском центру АБХО ЈНА у Крушевцу, као један од првих психолога ангажованих у јединицама Војске. Радила је на пословима психолошке процене старешина и војника, на пријему и праћењу прилагођавања припадника војске, селекцији за специфичне дужности у Војсци и вршила је психолошки саветодавни рад са свим категоријама припадника Војске. Такође је учествовала у реализацији наставе и обуке из области опште и војне психологије са питомцима Војне академије, Школе резервних официра и Средње војне школе. Као трупни психолог, члан је Уређивачког одбора Билтена Школског центра АБХО, који објављује радове од значаја за Војску Србије, рачунајући и стручне радове из области војне психологије. Као коаутор, 1996. године учествовала је у пројекту за израду батерије психолошких тестова за војну популацију: „Методологија примене и приручник за батерију психолошких тестова за војну популацију“ (Костић, П., Бељић, Д., Кнол, А., Пурић, Р., Ђуровић, М., 1996).

За време НАТО агресије на Савезну Републику Југославију 1999. године, учествовала је у психолошкој припреми јединице за борбена дејства и у јачању мотивације и одржавању морала јединице. Од 2005. године ради као психолог у ВП 5801 у Крушевцу. Државни стручни испит положила је 2005. године. Похађала је семинар из Форензичке психологије 2006. године, након чега је у Основном суду у Крушевцу била ангажована на пословима психолошког вештачења. Учествовала је на

семинару о психолошким припремама јединица за учествовање у мултинационалним операцијама 2011. године, а затим и у психолошкој припреми јединице Војске Србије, предвиђене за учешће у мировним операцијама на Кипру 2015. године.

Поред стручне делатности у оквиру установа у којима је радила, кандидаткиња Ана Вулић је учествовала и на научно-стручним скуповима, као што је Сабор психолога Србије 2014. године, са радом који се бави тематиком управљања професионалним развојем војних психолога. У периоду од 2014. до 2017. године, као супруга војног изасланика Републике Србије боравила је у Републици Хрватској. У току 2017. године, излагала је рад на Округлом столу „Хибридно ратовање - дилема концепта савремених сукоба“, који је организовао Институт за стратегијска истраживања. Учествовала је и у раду Прве интернационалне научне конференције војних психолога под називом „Стрес у војној професији“, одржаној 2018. године у Београду, такође у организацији Института за стратегијска истраживања Универзитета одбране. Такође, на 5. међународној конференцији о пројектном менаџменту (*5th IPMA SENET Project Management Conference*), одржаној 2019. године у Београду, учествовала је са радом о значају психолошких истраживања у области пројектног менаџмента у дигиталној ери. За стручан, савестан и успешан дугогодишњи рад у Војсци Србије више пута је награђивана, а 2013. године одликована је Орденом са сребрном звездом од стране Председника Републике Србије.

Кандидаткиња је 2013. године уписала докторске студије на Одељењу за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Положила је све испите са просечном оценом 8,66, и испунила све наставне обавезе за пријаву и израду докторске дисертације. На седници Универзитетског Већа научних области друштвено-хуманистичких наука, одржаној 10.07.2019. године, одобрен јој је предлог теме докторске дисертације под називом „Кarakterистике личности и коришћење интернета као чиниоци ставова и намера о каријерном напредовању у Војсци Србије“.

Тема докторске дисертације Ане Вулић у потпуности је у сагласности са њеним вишегодишњим радом и професионалним интересовањем о утицају особина личности и коришћењу информација из сајбер простора на професионално опредељење, селекцију, прилагођавање, понашање и планирање каријере припаднике Војске. Истраживање за потребе докторске дисертације реализовано је у оквиру ширег научно истраживачког пројекта Института за стратегијска истраживања Универзитета одбране, који је усмерен на изучавање понашања припадника војске у условима друштвених криза и колективног стреса, отпорности на стрес и могућности за извођење психолошких операција, са циљем утицаја на припаднике војске путем коришћења интернета и друштвених мрежа (тзв. хибридно ратовање). Управа за стратегијско планирање Сектора за политику одбране Министарства одбране Републике Србије, дала је сагласност да се истраживање за потребе израде наведене докторске

дисертације може обавити са професионалним припадницима Војске Србије, јер је проценила да резултати истраживања могу бити од значаја за управљање људским ресурсима у процесу руковођења и командовања у Министарству одбране и Војсци Србије.

На онову прегледа достављене штампане верзије, утврђено је да садржај докторске дисертације Ане Вулић обухвата укупно 169 страна; са листом референци од 119 наслова, 77 табела, 37 графикана, 13 слика, 4 шеме, 5 прилога са резултатима истраживања и 8 додатака са инструментима коришћеним у истраживању.

Проблем и циљеви истраживања

Основни проблем на који је усмерено истраживање је утврђивање фактора који детерминишу ставове према војној каријери и доношење одлуке о професионалном напредовању, као и одговор на кључни изазов у области истраживања индивидуалних потреба професионалног напредовања (развоја каријере) у војном окружењу. Полазне теоријске и емпиријске основе за ово истраживање биле су: 1) недостатак интегралног модела професионалног напредовања у војном окружењу који би указао на различите мотивационе факторе и нивое; 2) недостатак емпиријских провера теорија доношења одлуке и понашања и 3) недостатак истраживања о утицају психолошких фактора и коришћења интернета (утицаја сајбер простора) на доношење одлуке о професионалном напредовању у војном окружењу.

Проблем истраживања је заснован на теоријама доношења одлуке и понашања које су указале на важну улогу психолошких фактора који детерминишу перцепцију проблема који стоје у основи одлучивања и евалуације вероватноће и последица избора: оквир одлучивања и процена цолокупних изгледа, добитка и губитака са властите референтне тачке (теорија изгледа: Kahneman & Tversky, 1979), став о одређеном понашању и мишљење других значајних (Теорија разумне акције: Fishbein & Ajzen 1975, 1980), опажена контрола понашања (Теорија планираног понашања: Ajzen, 1991) и одређене емоције. Ове теорије су истакле потребу за даљим истраживањем социо-контекстуалних фактора и фактора личности, који заузимају значајно место у моделу доношења одлуке о професионалном напредовању. Наведене психолошке теорије доношења одлуке и предикције понашања су у овој дисертацији допуњене претпоставком о утицају информација из сајбер простора на понашање појединца. Претпостављено је да поред карактеристика личности, информације са интернета могу значајно да допринесу формирању одређених ставова и доношењу одлуке о конкретном понашању, као што је одлука о професионалном напредовању официра Војске Србије. У Војсци Србије у последњих двадесет година није било истраживања која су се бавила проблемом ставова и доношења одлуке о каријерном напредовању, иако је у међувремену у потпуности извршена њена професионализација и значајно измењено окружење и услови у којима постоји и делује. Такође, досадашња истраживања нису обухватала утицај информација из сајбер простора на припаднике

Војске Србије, као ни утицај друштвених мрежа и интернет веб портала у објашњавању ставова и одлука везаних за њихово професионално напредовање. Због тога је основни циљ ове дисертације био да на теоријском нивоу допринесе надоградњи и обogaћивању теорије планираног понашања, пружањем емпиријске подршке, затим да анализира значај особина личности и социјалног контекста на став о професионалном напредовању, као и релације између особина личности и коришћења информација из сајбер простора у вези са напредовањем у војној каријери.

Поред тога што је општи циљ овог истраживања био усмерен да се у светлу савремених теорија доношења одлуке и понашања, као и одређених теорија личности, испитају психолошки чиниоци који утичу на ставове припадника Војске Србије о професионалном напредовању, испитиван је и утицај појединих демографских и статусних обележја испитаника на њихове ставове о професионалном напредовању. Практични циљ истраживања био је да се на основу утврђених детерминанти структуре ставова и доношења одлуке о професионалном напредовању у војном окружењу, дефинише интегрални модел који би послужио као основа за планирање и управљање каријером припадника војске, као и бољим сагледавањем фактора који утичу на процес одлучивања о професионалном напредовању у војном окружењу.

Кратак опис садржаја дисертације

У *Уводу* ауторка описује полазне теоријске основе и практичне разлоге за спровођење истраживања и израду докторског рада. У овом поглављу су дефинисани главни концепти истраживања и наведен преглед најзначајнијих истраживања у области професионалног напредовања.

У следећа два поглавља ауторка је разматрала основне поставке психолошких теорија доношења одлуке, могућност њихове примене у области предикције професионалног напредовања припадника Војске Србије, као и односе између личности и сајбер простора. Посебно су разматране теоријске поставке и концепти о односу личности и понашања у сајбер простору, као и могућностима утицаја сајбер простора на понашање личности у реалном свету. На основу постојећих истраживања описаних у литератури, ауторка је анализирала однос између личности и понашања на друштвеним мрежама и описала психолошки значајне релације између личности корисника и њихових преференција у погледу коришћења информација са интернета, са циљем да објасни њихов значај за конкретне облике понашања, као што је доношење одлуке о каријерном напредовању у војној средини. Ауторка је указала на постојање све већег броја извора у литератури који указују на значај особина личности за понашање у сајбер простору, као и на коришћење информација из сајбер простора које утиче на ставове и доношење одлука о конкретним облицима понашања у професионалном животу.

Предмет и циљеви истраживања детаљно су описани у четвртном поглављу дисертације. Општи поступак истраживања, главне хипотезе, услови истраживања,

узорак истраживања, варијабле и начин прикупљања и обраде података, описани су у петом поглављу.

Резултати истраживања приказани су у шестом и седмом поглављу дисертације. У шестом поглављу су анализирани општи ставови и основне детерминанте за доношење одлуке о професионалном напредовању на основу резултата истраживања везаних за: утицај особина личности, затим утицај породичних и срединских фактора, утицај одређених погодности (бенефита) за напредовање и утицај сајбер простора (интернета, интранета и друштвених мрежа) на доношење одлуке о напредовању. Дескриптивна анализа ставова испитаника најпре је обављена помоћу основних статистичких показатеља, као што су фреквенције и проценти, а затим су утврђени остали статистички показатељи – аритметичка средина и стандардна девијација. Редослед приказа резултата истраживања заснован је на постављеним задацима и хипотезама истраживања ради провере њихове заснованости (потврђивања или оповргавања).

У седмом поглављу дисертације такође су приказани одређени резултати и извршена је детаљна анализа и дискусија резултата. У овом поглављу је извршена анализа и интерпретација резултата истраживања у складу са дефинисаним проблемом, циљевима и задацима истраживања, односно, извршена је провера постављених хипотеза - опште, посебних и појединачних хипотеза. Извршено је утврђивање манифестне и латентне структуре ставова о професионалном напредовању припадника Војске Србије и повезаности тих ставова са одабраним демографским, статусним и психолошким обележјима. Осим показатеља дескриптивне статистике (фреквенције и процената манифестних варијабли ставова о професионалном напредовању, приказа аритметичких средина и стандардних девијација мера које се односе на ставове о професионалном напредовању, укључујући и њихов ранг на основу утврђене аритметичке средине), примењена је и факторска анализа којом је утврђена факторска структура ставова везаних за процес доношења одлуке о професионалном напредовању. Разлике у ставовима испитаника о професионалном напредовању према њиховим социодемографским и статусним обележјима утврђене су помоћу каноничке дискриминативне анализе, при чему су скуп социодемографских и статусних обележја испитаника чинили: године старости, социоекономски статус, статус (чин) у Војсци Србије и дужина стажа у Војсци Србије.

На основу анализе резултата истраживања, закључено је да је потврђена општа хипотеза овог истраживања која је дефинисана тако да се манифестни облици ставова припадника Војске Србије могу објаснити мањим групама латентних димензија (фактора), као и да су они статистички значајно повезани са одређеним социодемографским обележјима и особинама личности испитаника.

Дискусија резултата истраживања извршена је на три начина: дескриптивном анализом значаја емпиријских резултата истраживања, упоређивањем са резултатима сличних истраживања у Војсци Србије и компарацијом резултата истраживања са

осталим истраживањима која се могу довести у везу са проблемом и циљем истраживања ове дисертације.

На основу приказа и анализе резултата спроведеног истраживања, у осмом поглављу ове дисертације предложен је и објашњен тзв. Интегрални модел одлучивања о професионалном напредовању у Војсци Србије (Модел). Ауторка истиче да се значај овог модела огледа у његовој интегралности и могућности повезивања и емпиријске провере односа и интеракције између појединих фактора који утичу на формирање ставова и доношење одлука у погледу каријерног напредовања. Модел би требало да помогне у разумевању односа и омогући проверу значаја и утицаја психолошких фактора, као и проверу утицаја и значаја понашања у сајбер простору на доношење одлуке о професионалном напредовању официра у ВС. Досадашња искуства су показала да су психолошки фактори често занемаривани на рачун социо-демографских у разумевању ставова и одлуке о професионалном напредовању, док се коришћење података са интернета и понашање у сајбер простору није разматрало у објашњавању професионалног напредовања официра ВС. У погледу теорија развоја каријере, овај модел је најближи Бандуриној социо-когнитивној теорији, односно Бандурином тријадном реципрочном детерминизму по којем се понашање и учинак особе заснива на мешавини личних карактеристика, понашања и поступака које види од других људи и спољних фактора. Специфичност предложеног Интегралног модела је у томе што, за разлику од описаних теорија, конкретизује факторе који су значајни за доношење одлуке о професионалном напредовању у војном окружењу, а то су: *Особине личности, Објективне околности и лични став, Породични и средински чиниоци, Погодности напредовања у војној служби и Информације из сајбер простора.*

Закључак и допринос истраживања описани су у деветом поглављу дисертације. На основу приказаних резултата истраживања и спроведене статистичке анализе, извршене дискусије резултата истраживања и предложеног модела одлучивања о професионалном напредовању, ауторка је закључила да је у потпуности одговорила постављеном циљу и да су испуњени сви задаци истраживања. Доказане су све постављене хипотезе, установљен је и доказан утицај информација са интернета (сајбер простора), као и утицај социодемографских карактеристика и особина личности на професионалне ставове и одлуке припадника Војске Србије о њиховом професионалном напредовању. Утврђена је структура ставова о професионалном напредовању и структура фактора који утичу на доношење одлуке о напредовању у каријери.

Ауторка је у десетом поглављу дисертације предложила наставак истраживања у два смера: прво, у смеру прецизнијег дефинисања интегралног модела одлучивања о професионалном напредовању и његовог коришћења у војном окружењу, и друго, у смеру дефинисања тзв. „пријатељске“ операције утицаја коришћењем информација из сајбер простора на формирање ставова и доношење одлука о понашању у војној

средини и каријерном напредовању. На основу резултата дисертације о структури ставова везаних за професионално напредовање, ауторка сматра да се даље истраживање може наставити у смеру прецизнијег дефинисања и проширивања предиктивне могућности интегралног модела одлучивања о професионалном напредовању у војном окружењу, преко укључивања субјективних норми и фактора бихејвиоралне контроле. То значи да би требало наставити истраживање начина за утицање на промену понашања преко осталих компоненти Ајзенове Теорије планираног понашања (Ajzen, 1991).

Последња два поглавља у овој дисертацији обухватају *Литературу* са 119 референци које су претежно новијег датума и са енглеског језичког подручја, као и *Прилоге* који обухватају корелационе табеле и коришћене инструменте истраживања.

Научни допринос истраживања

На основу наслова, дефинисаног проблема истраживања и примењене методологије, можемо закључити да је у овој докторској дисертацији ауторка покушала да одговори на веома сложено теоријско и практично питање, као што је проблем формирања ставова и доношења одлуке о каријерном напредовању у Војној организацији. То је веома сложен и значајан проблем који се разматра у светлу савремених теорија везаних за психологију људских ресурса и каријерно напредовање, посебно што у последње време код нас није било релевантних истраживања на ову тему. Иако су код ове врсте истраживања присутне одређене потешкоће везане за узорковање, контролу услова и примену психолошке методологије, ауторка се ипак успешно изборила да одговори свим захтевима постављеног нацрта истраживања.

На основу добијених резултата и њиховог правилног тумачења, можемо закључити да је ова докторска дисертација, поред осталог, дала значајан научни допринос, који се огледа у следећем:

- Указује да је могућа допуна или проширење оригиналне Теорије планираног понашања, истичући да у савременим условима не треба занемарити утицај информација из сајбер простора, уз социодемографске карактеристике и карактеристике личности;
- Пружа основу за теоријско утемељење латентне структуре ставова и доношења одлуке о професионалном напредовању у војном окружењу;
- Дефинисањем Интегралног модела одлучивања о професионалном напредовању у Војсци Србије даје допринос постојећим моделима и теоријама, као и практичну методолошку основу за бољи менаџмент људских ресурса у војној средини.

Оригинална Теорија планираног понашања „не претпоставља утицај из сајбер простора на спровођење различитих понашања и не укључује варијабле као што су карактеристике личности, интелигенција, демографске варијабле, вредности“ (Вулић и Чабаркапа, 2020). Међутим, резултати истраживања (Hansen, 2013) указују да се

„...утицање на намеру и понашање може вршити, поред осталог, и друштвеним (социјалним) утицајем“, односно утицајем преко друштвених мрежа на интернету. Емпиријски резултати истраживања Ане Вулић, на сличан начин, указали су на могућност утицаја сајбер простора на доношење одлуке о напредовању у каријери. Тиме наведени резултати указују на могућност надограђивања *Теорије разложне акције* и *Теорије планираног понашања*, односно проширивање субјективне норме особинама личности, социодемографским карактеристикама и опажањем утицаја сајбер простора.

Закључак

У свом докторском раду Ана Вулић је показала да темељно познаје проблем који је био предмет њеног за истраживања, указујући на његов теоријски и практични значај за менаџмент њудских ресурса у војној организацији. Поред тога, показала је да се у методолошком дизајну и статистичкој обради података успешно сналази и да је компетентна за извођење сложених анализа, као и да уме да сагледа резултате из различитих теоријских перспектива и перспектива различитих дисциплина. На тај начин сматрамо да је успешно испунила све циљеве наведене у претходно одобреном нацрту дисертације.

Имајући у виду садржај тезе у целини и претходно наведену аргументацију, комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати њену позитивну оцену и дозволи кандидаткињи АНИ ВУЛИЋ да јавно брани своју докторску дисертацију под називом „**Карактеристике личности и коришћење интернета као чиниоци ставова и доношења одлуке о каријерном напредовању у војном окружењу**“. Комисија закључује да је достављена докторска дисертација релевантна за област социјалне, кадровске и војне психологије, да је довољно научно заснована и да се може приступи даљој процедури и јавној одбрани.

У Београду, 10 марта, 2021.

КОМИСИЈА:

ред. проф. др Миланко Чабаркапа, ментор,
Филозофски факултет у Београду

ванр. проф. др Горан Опачић, председник комисије,
Филозофски факултет у Београду

ванр. проф. др Јованка Шарановић,
Институт за стратегијска истраживања
Универзитет одбране у Београду